

Illustratie: Dmitry de Bruin

Contra-experts

‘Interpretatie van DNA-sporen is vaak subjectief’

.....
Lex van Almelo
journalist
.....

DNA-bewijs is niet onomstotelijk. Advocaten zouden vaker een contra-expertise moeten vragen. Maar het contra-onderzoek kan ook zorgen voor extra belastend bewijs.

Advocaten moeten ‘proactiever’ zijn en vaker een contra-onderzoek aanvragen, in het bijzonder in zaken waarin het bewijs tegen de verdachte grotendeels stoelt op DNA. Dat houdt Geert-Jan Knoops zijn vakbroeders voor als hij weer eens optreedt als docent in DNA-cursussen voor advocaten. Knoops is (ervarings)deskundige. In de Puttense, de Deventer en andere moordzaken heeft hij herhaaldelijk een contra-expert ingeschakeld om het DNA-bewijs tegen het licht te houden. Zoals de onafhankelijke Amerikaanse *forensic scientist* dr. Henry Lee. En het Britse FSS, dat zichzelf aanprijst als ‘marketleader in the world of forensic science services’. Ook doet hij regelmatig een beroep op Peter de Knijff, hoogleraar-directeur van het Forensisch Laboratorium voor DNA Onderzoek van het Leids Universitair Medisch Centrum (FLDO).

In de Deventer moordzaak hebben deze drie deskundigen de nodige vraagtekens geplaatst bij het DNA-bewijs. De Knijff vond de hypothese van het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) ‘speculatief’. En volgens dr. Kenny van het FSS bestaat er een reële mogelijkheid dat de sporen op de bloes van de vermoorde

Deventer weduwe ‘gecontamineerd’ zijn; bijvoorbeeld omdat zij bezoedeld zijn met DNA van anderen. Knoops: ‘Daardoor valt over de oorsprong van het DNA-spoor niets meer zeggen.’

De rapporten en verklaringen van de contra-experts hebben het NFI ertoe aangezet de DNA-sporen in 2006 opnieuw te onderzoeken. Dat de NFI-rapportage uit 2006 ‘haaks staat op de NFI-bevindingen uit 2004’ was voor Knoops één van de redenen om in 2006 opnieuw revisie te vragen bij de Hoge Raad. Het NFI kan niet inhoudelijk op de zaak reageren, omdat deze nog onder de rechter is.

Opkomende markt

In de Verenigde Staten bestaan er vanouds veel zelfstandige forensisch deskundigen. In het Verenigd Koninkrijk had het FSS een monopoliepositie. Maar enkele jaren geleden heeft het FSS de institutionele banden met Justitie doorgesneden en op de Britse markt van forensische dienstverlening zijn nu verschillende commerciële aanbieders.

Deze ontwikkeling wordt ook voorspeld voor de Nederlandse markt. Volgens het Besluit DNA-onderzoeken in strafzaken moeten DNA-onderzoeken

worden verricht in het laboratorium van het NFI. Tenzij de officier van justitie of de rechter-commissaris opdracht heeft gegeven dit onderzoek te laten uitvoeren door het instituut van De Knijff of een ander laboratorium met de vereiste accreditaties en deskundigheid op het gebied van sporenonderzoek. Omdat er op dit moment slechts twee laboratoria voldoen aan de wettelijke eisen, zijn er in de ogen van De Knijff twee aanbieders op de Nederlandse markt: het NFI en zijn instituut.

Het NFI telt vier aanbieders (zie ook hierna) en verwelkomt de ontwikkeling dat er steeds meer commerciële laboratoria forensisch (DNA-)onderzoek doen. Het NFI laat niet na te vermelden dat het op dit moment als enige in staat is 'een breed spectrum van forensisch onderzoek' te leveren. 'Een belangrijk deel van onze toegevoegde waarde ligt in het samenspel tussen de verschillende deskundigheidsgebieden,' zegt Lex Meulenbroek.

Sporenonderzoek

Het aan het Leidse Verilabs gelieerde Base Clear heeft wel het vereiste ISO 17025-certificaat voor het maken van een humaan DNA-profiel, maar is nog niet geaccrediteerd voor het isoleren van DNA uit vaak voorkomende sporen. Dit bedrijf doet nu DNA-onderzoek om bijvoorbeeld ten behoeve van asiel-, echtscheidings- of alimentatieprocedures vast te stellen of ouders en kinderen met elkaar verwant zijn. Verilabs is volgens algemeen directeur Pim Volkers aan het investeren in een apart forensisch laboratorium en forensische deskundigheid, met het oog op uitbreiding van de accreditatie. Het laboratorium wil zich richten op de betrekkelijk eenvoudige bulkzaken en laat de ingewikkelde sporenonderzoeken graag over aan de vierde aanbieder op de Nederlandse markt: Independent Forensic Services (IFS).

IFS is het bedrijf van oud-NFI-onderzoeker Richard Eikelenboom en zijn vrouw. Eikelenboom heeft geen ISO-certificaat en is niet geaccrediteerd. Niettemin wordt IFS zowel door justitie, politie als advocaten ingeschakeld vanwege zijn expertise op het gebied van biologische sporen, tijdstip van overlijden en forensisch medische vraagstukken. En niet te vergeten aanraaksporen.

Bij dit soort sporen wordt gezocht naar een geringe hoeveelheid DNA-materiaal op slachtoffers of objecten, zoals op de bloes van het slachtoffer in de Deventer moordzaak.

Soms worden sporen over het hoofd gezien. Eikelenboom, die destijds bij het NFI DNA-onderzoek deed in de Deventer moordzaak en de Schiedammer parkmoord, gaat daarom voor een contra-expertise soms terug naar de plaats delict. Zo vond hij in het huis waar de zogenoemde Haagse metselmoorden zijn gepleegd bloedsporen van onbekende personen. DNA-materiaal van mannen, die (nog) niet verdacht waren.

.....
'Een second opinion kan het belastend bewijs versterken maar ook de verdachte vrijpleiten; de advocaat moet dus ook een strategische belangenafweging maken'
.....

Richard Eikelenboom: 'In zaken waarin de verdachte de dader is, kan dergelijk onderzoek het belastend bewijs versterken. Bij twijfel of mogelijke dwalingen is het voor de waarheidsvinding van het grootste belang dat second opinion onderzoek de ruimte krijgt.'

Zelfde uitslag

Volgens Eikelenboom heeft het in de meeste gevallen weinig zin om een DNA-onderzoek van het NFI te laten overdoen door het FLDO. Dat laboratorium onderzoekt het door het NFI vervaardigde 'DNA-isolaat' – een preparaat van het oorspronkelijke spoor – nogmaals, maar dan iets uitgebreider. 'Vergelijk het met een onderzoek van pillen waarin cocaïne zou zitten. Als er duizend pillen in beslag zijn genomen, wordt bij de contra-expertise dezelfde pil opnieuw geanalyseerd. Je krijgt dan altijd dezelfde uitslag, tenzij er bij het eerste onderzoek iets vreselijk is misgegaan.' Zo'n misser

Contra-expertise

Forensisch DNA-onderzoek wordt in beginsel uitgevoerd door het Nederlands Forensisch Instituut (www.forensischinstituut.nl/NFI/nl). Voor een tegenonderzoek, een tweede opinie of meer informatie over forensische kennis kan men in Nederland terecht bij:

FLDO: Forensisch Laboratorium voor DNA Onderzoek – geaccrediteerd laboratorium voor *second opinions* over door het Nederlands Forensisch Instituut uitgevoerd DNA-onderzoek. Dit laboratorium is verbonden aan het Leids Universitair Medisch Centrum en staat onder leiding van Peter de Knijff.
www.humgen.nl/fldo

IFS: Independent Forensic Services – niet geaccrediteerd laboratorium van Richard en Selma Eikelenboom in Nunspeet. Selma is geneeskundige. Richard is gespecialiseerd in ingewikkelde DNA-sporen en deed bij het Nederlands Forensisch Instituut onder meer DNA-onderzoek in de Puttense moordzaak en de Schiedammer parkmoord. *Tel. 0341-451 520*

Base Clear/Verilabs – nog niet geaccrediteerd laboratorium in Leiden dat nu vooral verwantschapstesten uitvoert in onder meer asiel-, echtscheidings- en alimentatiezaken. Gaat een apart laboratorium opzetten voor forensisch DNA-onderzoek.
www.verilabs.nl

FSEC: Forensic Sciences Expert Center – Expertisecentrum rond Geert-Jan Knoops.
www.knoops.info/default.asp?acid=14

is niet ondenkbaar (zie kader op de volgende pagina). Volgens Knoops zegt het FSS dat er een reële mogelijkheid bestaat dat het bewijsmateriaal in de Deventer moordzaak besmet is geraakt.

Peter de Knijff bevestigt dat je bij een contra-onderzoek op het DNA-isolaat in principe altijd dezelfde uitslag krijgt. 'Als je zeker wilt weten of het NFI-onderzoek goed gedaan is, moet je het isolaat nogmaals onderzoeken. Als je het oorspronkelijke sporen materiaal zelf wilt onderzoeken, zeg je eigenlijk: ik vertrouw het hele rechercheonderzoek niet.'

37 van de 63.500 fout

Volgens het jaarverslag over 2006 van de Nederlandse DNA-databank voor strafzaken van het NFI zijn er bij 37 van de 63.500 DNA-analyses fouten gemaakt, die achteraf zijn ontdekt. In twee gevallen bleek het bewijsmateriaal in het laboratorium besmet te zijn geraakt met DNA uit een ander onderzoek, waardoor de verkeerde verdachte aan een misdrijf werd gekoppeld. Daaruit is echter geen onterechte veroordeling of vrijspraak voortgevloeid, beklemtoont het NFI.

Volgens Eikelenboom verzamelt de recherche overtuigingsstukken, terwijl de DNA-deskundige de selectie van sporen voor DNA-onderzoek bepaalt. Verschillende DNA-deskundigen maken uiteenlopende selecties. Daarom moet het contra-onderzoek volgens Eikelenboom al op dat punt beginnen. Bij aanraaksporen is vaak nieuw onderzoek nodig op de plaats delict. De Knijff wijst erop dat zulk contra-onderzoek praktisch gesproken meestal pas een jaar later mogelijk is. Maar Eikelenboom zegt dat het sneller kan als advocaten zich aan het begin van het onderzoek actiever opstellen. ‘Een deskundige van de verdediging mag aanwezig zijn bij het DNA-onderzoek.’

Speculatief

Zoals gezegd vond De Knijff de hypothese van het NFI volgens Knoops ‘speculatief’. Over lopende zaken kan hij geen uitspraak doen, maar De Knijff is het met Knoops eens dat de interpretatie van DNA-sporen ‘vrij subjectief’ is. Het DNA dat is aangetroffen op de plaats delict of op het slachtoffer wordt vergeleken met het DNA-profiel van de verdachte. Dat profiel bestaat uit pieken in een grafiek die eruitziet als een seismogram. De plaats en de hoogte van de pieken zijn voor elk persoon (vrijwel) uniek. Je kunt eraan aflezen of een gevonden DNA-spoor van de verdachte kan zijn.

Het analyseren van de plaats en hoogte van de pieken wordt voor een deel met de computer gedaan en voor een deel met het blote oog. Die analyse wordt moeilijker naarmate het DNA-profiel onduidelijker is, bijvoorbeeld omdat het te weinig DNA bevat voor een betrouwbare analyse. Volgens De Knijff

Hervormingen in de Verenigde Staten door DNA

In bijna alle Amerikaanse staten wordt de wetgeving herzien om onjuiste veroordelingen te voorkomen, meldde *The New York Times* verleden week. Dankzij het Amerikaanse *Innocence Project* zijn al meer dan 208 (ter dood) veroordeelden vrijgesproken met behulp van DNA-bewijs. In 46 van de 52 staten krijgen veroordeelden nu in meer of mindere mate de kans om ontlastend DNA-bewijs aan te voeren. En in veel staten kijkt men kritisch naar onder andere de manier waarop forensische laboratoria omgaan met bewijs. In Vermont en Maryland zijn de regels voor en het toezicht op de forensische laboratoria verscherpt.

.....
‘Het wordt tijd voor een onafhankelijk instituut, waar de verdediging kan vragen om een contra-expertise, en zonder toestemming van de rechter’
.....

hebben de meeste forensisch deskundigen dan de neiging om geen conclusies te trekken op grond van zulke profielen. De Knijff: ‘In het rapport schrijf je dan: onvoldoende DNA voor een betrouwbaar profiel.’

Maar de recherche oefent soms druk uit desondanks met conclusies te komen. Daarom is het niet onzinnig de bestaande sporen aan nieuw onderzoek te onderwerpen of op zoek gaan naar nieuw DNA-materiaal.

Anonieme sporen

Om de kans op *hineinterpretieren* te verkleinen, werken de onderzoekers op het NFI en het FLDO met anonieme sporen. Volgens Richard Eikelenboom is het juist goed om zo veel mogelijk te weten van het misdrijf. ‘Alleen dan kun je de zaak in de context plaatsen.

Als je weet welke naam bij een profiel hoort, verklein je bovendien de kans op persoonsverwisseling.’

Het NFI is het niet met zijn voormalige medewerker eens. Lex Meulenbroek: ‘Bij de aanvang van het DNA-onderzoek is per definitie onbekend van wie het desbetreffende sporenmateriaal afkomstig is. Anders was het onderzoek immers niet nodig. Je weet alleen wie de donor is van het referentiemateriaal. Wanneer je aanneemt dat het DNA van het spoor afkomstig is van een bepaald persoon, bestaat de kans dat je het resultaat van het vergelijkend DNA-onderzoek beïnvloedt.’

De Knijff valt Meulenbroek bij: ‘Je loopt dan het risico van kokervisie bij de interpretatie van de lengte van de pieken. Dat is gewoon een menselijke reactie. De identiteit van de donor mag er daarom niet toe doen. Overigens weet je als DNA-onderzoeker vaak wel wie het slachtoffer is.’

Kosten en risico

De deskundigen zijn het er over eens dat je als advocaat ook een risico loopt door een contra-expertise aan te vragen. Eikelenboom: ‘Als het NFI het DNA op tien plaatsen heeft onderzocht en het isolaat bij de contra-expertise op zestien plaatsen wordt geanalyseerd met dezelfde uitkomst, versterk je in feite het belastend bewijs.’

Knoops bevestigt dat: ‘Maar de second opinion kan de verdachte ook vrijpleiten. Je zult als advocaat dus ook een strategische belangenafweging moeten maken.’

Een voordeel van een contra-onderzoek bij het FLDO is dat het praktisch gratis is voor de verdediging. Of de contra-expertise van anderen wordt vergoed door Justitie, hangt onder meer af van de toestemming van de rechter-commissaris. Knoops vindt dat het tijd wordt dat er een onafhankelijk instituut komt, waar de verdediging direct kan vragen om een contra-expertise, zonder voorafgaande toestemming van de rechter. Bovendien is een goede wettelijke voorziening nodig voor de vergoeding van de kosten. ‘In de Deventer moordzaak bijvoorbeeld kwamen deze kosten voor rekening van de veroordeelde, op het rapport van het FSS na.’